

שוד יחסיהם* היתה זו אהבה נסתרת, סודית. שרה הקפידה על דיסקרטיות רבה וגמנעה מלשוחח על יחסיה עם המנהיג המורמדם. ברל שמר בקנאות על תחושת הפרט שלו. הם נזהרו מלהכריז על הקשר שביניהם בראש הצוות, ומיעטו להיראות בציבור.

שניהם לא חפצו לפגוע בלאה — על גירושין לא דובר כלל. דומה שהידידות ביניהם היתה חשובה לשניהם. שרה ידעה ידידות קודמות, אולם זו היתה אחרת, חשובה. ואילו ברל — דומה שמאז ימי שרה שמוקלר לא ידע קשר כזה עם אשה. הוא מצא אצלה את אותן תכונות נפש שחסר בביתו: פתיחות ואהבת-אדם וריגושים חמה. גם מבחינה אינטלקטואלית מצא בה עניין: היא פתחה לפניו אשנב לספרות הצרפתית, שלא הכיר. דרכה נתוודע, למשל, לשירי בודלוייר.

מאז נתקשרו לראשונה, בסתיו 1939, נשמרו הקשרים ביניהם ברציפות עד יום מותו. פרשת יחסיהם לא היתה סוד כמס. מי ששרוי היה במחיצתו של ברל, ידע אודותיה, והרכילות עברה מפה לאוזן, אם כי פחות מכפי שניתן היה לשער לנוכח מעמדו של ברל.

הם היו נפגשים בסתר בתל-אביב; כאשר היה נוסע להחלמה לבת-יהודה, היתה באה לבקר. הם נעזרו במיקצועה כדי להרבות פגישות: היא היתה מתלווה אליו לכנסים מיפגעים ברחבי הארץ בתור קצרנית, וכך היה אף בירחה-העיון ברחובות, שבו, כזכור, רשמה את דרכי לארץ.

השניים פחות ופחות עניינים משותפים. במשך הזמן מצא ברל את עצמו בודד בתוך ביתו. הוא קסם לנשים. חינו הקורן ואישיותו החמה משכו לבבות. הוא נמשך לנשים יפות, אך היו לו עקרונות מוסר נוקשים מאוד, פורטאניים, לגבי היחסים שבינו לביתה, והרגשת החובה והחוב כלפי לאה, שעברה יחד עימו את סערות האהבה והייסורים של פרשת שרה שמוקלר (העולם הזה 2250), לא נטשה אותו מעולם. לכן היתה משיכתו לנשים אחרות נבלמת בדאגתו שלא לפגוע בלאה.

אפשר שהיה זה תירוץ, שבו תירץ בפני עצמו את המעצורים, שחש ביחסיו עם בנות המין השני, בלי שנתן לעצמו דיווח-שבון על מקורם. מהינתו מנהיג, שאורחותיו חשופים לציבור הרחב, חי כבבית-יכונית, ואף עובדה זו, שהכבידה על קשירת קשרי-אהבה נסתרים, שימשה הסבר לרתיעתו מלהפוך את המשיכה שעורר ושחש לקשר החורג מידידות אפלטוניות.

הוא קשר ידידות, שנמשכה לסירוגין שנים ארוכות, עם י"ש היפה והנבונה*. בביתו הירבו לשהות משורר רות וספרות צעירות, ששיחחו לעצתו, לשיחתו, לתמיכתו, וכנראה — גם לידידותו.

לאה חשה עצמה עקרה יותר ויותר מעולמו. בשנות ה-50 לחייה היתה מרידה ועייפות... היא דאגה לברל וקינאה לו קינאה נואשת. כל אשה שגילתה בו עניין, ולו גם תמים לחלוטין, נפגעה מאיבתה. היא היתה רואה בעין רעה את מבקרתי, וסירבה לשוחח עימו**.

לימים, לאחר מותו של ברל, עברה על יומני ומכתבי ביו ומחקה כל איכור, המרמז על תשומת-לב לאשה אחרת. היא שנאה את תפקיד עקרת-הבית וסירבה לראות בראגה לבעלה את תפקיד חייה. שוב ושוב ניסתה להימלט לעבודה ציבורית; אולם גם בכך לא מצאה נחת.

ההרכילות עברה

מפה לאוזן

שרה זית היתה צעירה מברל ב-24 שנים. כאשר החלה ידידותם, היה הוא בן 52, והיא — בת 28. לידת קובנה שבליטא, מבית ציוני-יהודי ומשכיל, היתה שרה אישית ויצאת-דופן ועצמאית ביותר. לאחר סטיימה בית-ספר תרבות, קמה ונסעה לפאריס, ושם רכשה את השכלתה הרחבה בפילוסופיה, בספרות ובאמנות. שש שנים ישבה בצרפת וספגה את תרבותה. לארץ עלתה בשנות ה-30' המאוחרות, ונתקבלה לעבודה בתור קצרנית בוועד-הפועל של ההסתדרות. היתה זריזה מאוד, ונחשבה לצרנית מעולה.

שרה היתה שונה תכלית שינוי מברל ומידידותיו משכבר הימים. בינונית בגובהה, קת'ג'ורה ויפתיגוף, קלת-תנועה, שחרחרת ונאה — לא היתה יפה כמובן המקובל של המילה, אולם אנשים פנו להביט אחריה בעברה ברחוב. היה לה טעם אישי מאוד בבחירת בגדיה.

והיא הקפידה על ייחוד בהופעתה. אישיותה היתה פתוחה ולבבית, והיא ידעה לנהל שיחה מכריחה, פיקחית ורחבת-אופקים. רבים אהבוה ושמח נקשר ביותר משמו של גבר אחד. היא לא נישאה לאיש.

מהייתה טיפוס עירוני מובהק, לא נמשכה מעולם להתיישבות העובדת ולחקלאות, וחסרה את מסירות הנפש האידיאליסטית, שאיפיינה את שרה שמוקלר, את לאה ואף את י"ש. גם לא היתה לה כל נטייה לחיי הציבור. משודעו הקשרים שבינה ובין ברל, תמה אחד מחניכיה, מה מצא מורו באיתה פקידה בוועד-הפועל, שהיתה כה שונה באורחותיה מן המקובל על מנהיגות תנועת-הפועלים...

שרה זית נהרגה בשנת 1953 בתאונת מטוס אל על מעל לבולגריה, ומיכתבו של ברל אליה אבדה ועימם —

* כפי הנראה יהודית שימחוני, חברת קיבוץ גבע, אימו של האלוף אסף שימחוני שפיקד על מילחמת סיני בתוקף היותו אלוף פיקוד הדרום, ושנהרג בתום המלחמה בתאונת מטוס שנפל בשטח הירדני. היתה חברת-כנסת, חברת המוסדות העליונים של מפא"י, עסקנית מועצת הפועלות וראש המחלקה המדינית של ההסתדרות. מוזכרת בספר ברל של אניטה שפירא, ברשימת האישים שאותם ראינה המחברת לצורך כתיבת הביוגרפיה.

** בין המעידות על כך: יהודית שימחוני.

השעוריה הרעישה את אמות הסיפים של תנועת-הפועלים, הוקמה ועדת-חקירה פנימית לבדיקת החריגות. בוועדה השלישית של ההסתדרות (1927) היתה פרשת השחיתות אחד הנושאים המרכזיים. חשיפה פומבית והלקאה עצמית בצורה מסודרת ומתוך שמירת „פרופורציות“ והישמרות מהיסטוריה ומהאשמות שווא נראו לברל חיוניות לטיהור התנועה.

ברל נחשב בעיני אנשי התנועה לטהור מכל רבב, לאיש המוסר העומד על נפש התנועה. אליו היו מביאים תלונות על גילויי שחיתות וידיעות בדבר שימוש לא ישר בשטרות סולל-בונה וכיו"ב. איש לא הטיל ספק ביושרו האישי, ואכן, ברל ולאה חיו בצניעות רבה, ואם כי ברל קיבל בשעת הצורך הלוואות מדבר בתנאים נוחים מאלה של אחרים, לא היה בהתנהגותו דבר, שחרג מטוהר המידות וממה שהיה מקובל אז. עם זאת נטה ברל לגלות סלחנות ואורך רוח כלפי חברים שסרחו, כאשר חטאו אגב עשייה...

המנהיג

שדבק בו רבב

ברל גילה הכנה לחולשות האנשים, שהשתמשו בכספי ציבור לפיתרון בעיותיהם האישיות, מתוך כוונה להחזיר את הכסף, אלא שהסתבכו ולא החזירו. אכן הוא יצא בחריפות נגד פרשת „אוואנסים“ ומשכורות היתר מעל בימת הוועדה השלישית. הוא תקף את

הביוורוקראטיזציה שפשתה בהסתדרות, אך ביקורתו היתה מותנית ומוגבלת. הוא לא שכח להזכיר, שמי שנאשמו עתה, היו „חלוצים במערכה שנים רבות“...

ייתכן שברל חשש להוקיע באורח חדימשמעי את חברי-המפלגה, שכן היה בכך משום השתל צל כבוד על המפלגה כולה. אך דומה, שאין זה ההסבר המלא להיראותו של ברל בביקורתו על חבריו. ברל לא נטר לדודי רמז, מנהלה של סולל-בונה, על פרשה זו, לא בשעת מעשה ולא לאחר מעשה. הוא הוסיף לשמור לו חסד ימי העלייה השנייה ולראות בו אחד מהחברים.

הפרשה עלתה לו, לרמז, במעמדו הציבורי, בגילוי חרפתו לעיני-כָּל, ולא ברל האיש שיפגע כנופל, מה גם שהיה בטוח כשהרת מניעיו. רמז, שכנראה לא יצא ללא רבב גם מבחינה אישית, נשאר בודד ביסוריו, ואיש לא העז לצאת בפומבי להגנתו — אפילו לא ברל. היה זה בקיע ראשון בחזית החברים המאוחדת, שהפגינה אחדות העבודה המישפחתית מאז היווסדה. יש מי שטוען, שנטישה זו, שנשטו החברים את רמז למישפט הציבורי הצמא לאשם, בישרה את שבר הרעות ואת ראשית הכדידת המומנת לכל אחד מן החברים בשנות ה-30'.

מכל מקום, שמר ברל על ידידותו לרמז. אי-אפשר לתאר את שובו של רמז לפעילות ציבורית ולמילוי תפקידים ממדרגה ראשונה בהסתדרות בלי תמיכתו המוסרית של ברל.

הבעיה הקשה ביותר מבחינת היקפה, שעמדה בפני ההסתדרות, היתה בעיית סולל-בונה. סולל-בונה — פאר היצירה של תנועת הפועלים העירונית, ילד טיפוסי של דודי רמז, הגוף הצנטרליסטי, המבצע, העומד לרשות חברת-העובדים, החברה הקבלנית הגדולה ביותר של ההסתדרות, ואולי אף בארץ בכלל — הגיע לסף פשיטת הרגל.

כל עוד פרחתה הגאות, לא ניכרו חסרונותיה של החברה הקבלנית: התפשטותה הגדולה ללא ביטחונות של ממש לתשלומים, העתידה להיות בעוכריה בשעת המשבר, נראתה בתקופת הגאות כביטוי דינאמי ולתעוזה הקונסטרוקטיבית, ליצירת „יש מאין“. דומה שעד בוא המשבר לא נבדקו מאזניה של סולל-בונה לפי אמות-מידה כלכליות ופינאנסיות. היא גילגלה כספים, העסיקה פועלים וביצעה עבודות לפי הכלל, שהפעילות היא החשר בה, ולא התחשב הכלכלי, ואכן... נטייתה לזנק לכל עבודה, בלי לבדוק מן הבחינה הכלכלית, היתה בעוכר ריה, כשהיתה הגאות לשפל.

בשנת 1927 הוערכו הפסדיה של סולל-בונה ב-50 אלף לירות מצריות, סכום עצום לפי מושגי איתם ימים. בעלי החוב הגדולים, הבנקים, הקימו קונסורציום למניעת פשיטת-הרגל של החברה, מתוך הנחה, שבמיקרה כזה יגדלו החובות האבודים ויאבד רכוש סולל-בונה, ואז עלולים הפסדים להגיע ל-90-100 אלף ל"מ.

הוועד-הפועל של ההסתדרות בראשותו של בן-גוריון נאלץ לתמרן בתחום הצר שבין חתירת הבנקים להסדר, שיבטיח להם הפסד מיוערי, ובין התנייתה של כל עזרה מצידם לחברה הכושלת בפיקוח עליון עליה באמצעות

הוא קסם לנשים. חינו הקורן ואישיותו החמה משכו לבבות. הוא נמשך לנשים יפות, אך היו לו עקרונות מוסר נוקשים מאוד, פורטאניים, לגבי היחסים שבינו לביתה, והרגשת החובה והחוב כלפי לאה, שעברה יחד עימו את סערות האהבה והייסורים של פרשת שרה שמוקלר (העולם הזה 2250), לא נטשה אותו מעולם. לכן היתה משיכתו לנשים אחרות נבלמת בדאגתו שלא לפגוע בלאה.

הפועלים רעבו

והמנהלים משכו

מרבח הכושף, לא הצטמצמו הגילויים סביב סולל-בונה בתחום הכישלונות הפיננסיים בלבד. משנבדקו הספרים ונשמעו עדויות, נתגלו נוהלים נפסדים, אשר מקומם לא יכירם חבריה, שהתנאה כשהיה הוברר שבסולל-בונה שלומו למנהלים משכורות, שחרגו הרבה מעבר לדרגה המישפחתית המקובלת. נשחרר הנהוג להעניק למנהלים „אוואנסים“ — מיקדמות — שעלו בהרבה על סכום המשכורת והיו למעשה הלוואה ללא ריבית, ונראה שבמיקרים רבים גם לא דאגו להחזירה (גם מוסר דות אחרים לא היו נקיים מפגמים אלה — אולם הם לא עמדו לפני שיטת-הרגל והשיפה ציבורית).

הפרשה עוררה המתזעם בקרב פועלי סולל-בונה בפרט ובקרב הפועלים בכלל. סולל-בונה הלינה שכן, ולא שילמה את חובותיה לפועליה בטענה, שפשוט אין לה כסף. הפועלים רעבו — והנה החבר שבחברת הוועד הפועלים, וניתנו להם סכומי כסף חריגים וללא הצדקה.

* לפני מותה עבדה כמזכירה בשגרירות ישראל בפאריס, תחת שרביטו של השגריר יעקב צור.